

کسب زندگی

مفهوم‌شناسی
و نظریه‌ها

علی نهی‌خراسانی، علیرضا عزیزی

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست‌نویسی
موضوع
موضوع
موضوع
سه افزوده
شناسه افزوده
رده
رده
شماره کتابشناسی ملی

الهی خراسانی، علی، ۱۳۶۳ -
سبک زندگی: مفهوم‌شناسی و نظریه‌ها / علی‌الهی خراسانی، علیرضا عزیزی.
مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۷.
۳۱۴ ص.
978-600-06-0253-6
فیبا.
شیوه زندگی -- جنبه‌های مذهبی - اسلام.
راه و رسم زندگی (اسلام).
اخلاق اسلامی -- جنبه‌های قرآنی.
عزیزی، علیرضا، ۱۳۵۹ - شهرپور -
بنیاد پژوهشهای اسلامی.
۲۹۷ / ۲
BP ۲۵۸ / الف ۷ س ۳۰۳۹۷
۲۲۳.۸

سبک زندگی

مفهوم‌شناسی و نظریه‌ها

علی‌الهی خراسانی، علیرضا عزیزی

ویراستار: محمد طاهر چهارجوی

ارزیاب: سید محمود دعائی

چاپ اول: ۱۳۹۷ / ۳۰۰ نسخه، وزیری / قیمت ۳۸۰۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۹۱۷۳۵-۳۶۶

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاه‌های کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۳۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۳۷۷۳۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir info @islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۹.....	سخن ناشر.....
۱۱.....	درآمد.....

بخش اول: معرفی شناسی سبک زندگی

۱۹.....	مفهوم شناسی.....
۱۹.....	سبک.....
۲۰.....	۲. سبک زندگی.....
۲۰.....	نخست، تعریف های مرتبط با زیبایی شناسی (ارزش ها، مظاهر و تجلی های فردی).....
۲۱.....	دوم، تعریف های مرتبط با تمایز بخشی.....
۲۲.....	سوم، تعریف های مرتبط با شیوه های رفتار در زندگی.....
۲۴.....	۲. سبک زندگی؛ نزاع های نظری.....
۲۴.....	محل های نزاع.....
۲۵.....	۳. پیچیدگی های سبک زندگی در جامعه شناسی.....
۲۸.....	خط سیر نخست؛ ماهیت انباشتی آگاهی.....
۲۹.....	امانوئل کانت.....
۲۹.....	تفکر استعلایی.....
۳۱.....	اینکلهارت.....
۳۱.....	کمیایی و اجتماعی شدن.....
۳۲.....	ادموند هوسرل.....
۳۳.....	پدیده.....

۳۴.....	تعلیق وجود.....
۳۶.....	نیتمندی.....
۳۹.....	افق انتظارات.....
۴۰.....	برگرد و لاگمن.....
۴۱.....	تجربه زیسته و زندگی روزمره.....
۴۴.....	تجربه زیسته و تغییر در سبک زندگی.....
۴۴.....	تجربه زیسته افراد از خود در زندگی روزمره.....
۴۵.....	تجربه زیسته اجتماع های محلی - گروه های منبلی - از خود.....
۴۷.....	تجربه زیسته جامعه از خود.....
۴۹.....	آزادی گیدن.....
۴۹.....	ازجاک انی.....
۵۲.....	بازاندیش.....
۵۴.....	امنیت هسته شناخت.....
۵۵.....	جهانی شدن و عدالت.....
۵۵.....	اعتماد بین فردی و ن ادی.....
۵۶.....	اعتماد بنیادین.....
۵۷.....	امکان پاسخ به پرسش های وجودی.....
۶۰.....	تجربه های دوران کودکی و تجربه های آرتیام.....
۶۱.....	سبک زندگی به مانند ساختار زندگی فردی.....
۶۴.....	آگاهی عملی و آگاهی استدلالی.....
۶۷.....	خط سیر دوم؛ ماهیت پاره پاره و محلی آگاهی.....
۶۷.....	واقعیت زندگی روزمره.....
۷۰.....	مدرنیزاسیون و مدرنیسم.....
۷۴.....	پست مدرنیسم و سبک زندگی.....
۷۷.....	انتخاب های شخصی.....
۷۹.....	ارزش.....
۸۱.....	سبک زندگی و سیاست.....
۸۴.....	۴. به سوی نظریه پردازان سبک زندگی.....
۸۴.....	تورستین ویلن.....
۸۵.....	شیوه تفکر ویلن.....

۸۷	 دوگانه‌گرایی
۸۸	 ویژگی‌های فرهنگی طبقه‌تن آسا
۹۴	 طبقه‌مرفه به مانند نهاد
۹۶	 ویلن و سبک زندگی
۹۷	 پیر بورديو
۹۹	 میدان اجتماعی
۱۰۲	 میدان اجتماعی و سبک زندگی
۱۰۶	 بحث
۱۰۷	 بحث ساخت یافته و ساخت دهنده
۱۰۸	 محوری، مشار...
۱۱۴	 ریختار و سبک زندگی
۱۱۷	 نظریه عمل
۱۱۹	 استراتژی
۱۲۰	 عمل، استراتژی و سبک زندگی
۱۲۳	 خشونت نمادین
۱۲۶	 خشونت نمادین و سبک زندگی
۱۳۰	 سلیقه
۱۳۳	 سلیقه و سبک زندگی
۱۳۷	 خلاصه و جمع‌بندی
۱۳۸	 ۱. ماهیت بازانديشانه و انباشتی آگاهی
۱۴۰	 ۲. ماهیت پاره پاره و محلی آگاهی
۱۴۱	 ۳. نظریه پردازان اصلی سبک زندگی
۱۵۱	 ویژگی‌های سبک زندگی
۱۵۵	 از طبقه تا سبک زندگی
۱۶۱	 بخش دوم: دگرگونی‌های سبک زندگی در ایران
۱۶۸	 طبقه متوسط در ایران

بخش دوم: سبک زندگی اسلامی

۱۷۷	 مبانی نظری دینداری - معیارهای دینی
۱۷۸	 الف) باور دینی

- ب) عواطف دینی ۱۸۱
۱. عواطف مثبت (حب) ۱۸۱
- احساس عاطفی نسبت به خدا ۱۸۱
۲. عواطف منفی (بغض) ۱۸۶
- ج) التزام و عمل به وظایف دینی ۱۸۷
- عبادت ها ۱۸۸
- اخلاق ۱۹۴
- اخلاق فردی ۱۹۵
- اخلاق جمعی ۲۰۶
- اخلاق در تعامل با طبیعت ۲۱۳
- شبکه آشنایی برای اسلام برای انسان و زندگی ۲۱۸
- شبکه سه راه، اسلام از نظر آذربایجانی (۱۳۸۵) ۲۱۹
- شبکه آموزه های اسلام از منظر غزالی ۲۲۰
- شبکه آموزه های اسلام از منظر استاد مصباح یزدی ۲۲۱
- شبکه آموزه های اسلام از منظر محسن باقر صدر ۲۲۳
- چیستی سبک زندگی اسلامی ۲۲۴
- نوع زندگی ۲۲۴
- دامنه زندگی ۲۲۵
- نسبت نوع و قلمرو ۲۲۶
- اصول جامعه مشترک اسلامی ۲۲۷
- اصل نخست: انعکاس نیافتن اختلاف های فکری در زندگی و هم پستی اجتماعی ۲۲۸
- اصل دوم: تعرض نکردن مذهبی به مذهب دیگر ۲۲۸
- اصل سوم: عدالت و اخلاق در جامعه ۲۲۹
- اصل چهارم: تغافل ۲۲۹
- اصل پنجم: اصالت فرج ۲۲۹
- تعریف سبک زندگی اسلامی ۲۳۰
- تمایز سبک زندگی اسلامی با فرهنگ اسلامی و معارف اسلامی ۲۳۲
- مفهوم شناسی تحویل نگری ۲۳۳
- چندتباری مسائل دینی ۲۳۴
- سبک زندگی اسلامی و فقه فرهنگ ۲۳۵

۲۳۷.....	اخباری گری فرهنگی؛ چالشی فراوری سبک زندگی اسلامی
۲۳۹.....	نقش یابی سیره اهل بیت علیهم السلام در سبک زندگی اسلامی
۲۴۰.....	اجتهاد منظومه ای و الگونگرو روش استنطاقی فرهنگی
۲۴۶.....	روش پژوهش ها در سبک زندگی دینی
۲۴۷.....	موقعیت مندی
۲۵۵.....	عمل گرایی
۲۵۶.....	تأثیر فهم ها و رویه ها
۲۵۷.....	تجزیه و تحلیل سبک زندگی
۲۶۰.....	قلمرو و مؤلفه های سبک زندگی اسلامی

بخش سوم: الگوی سنجش

۲۷۳.....	روش سناریونویسی
۲۷۹.....	جدول پرسش نامه
۳۱۱.....	منابع

درآمد

سبک زندگی (باید) مفهوم جدیدی دانست که از زمان طرح نظری آن در معنای امروزی بیش از چند دهه (سال‌های دهه ۶۰ میلادی) نمی‌گذرد. در دهه‌های نخستین قرن ۲۰ و به‌ویژه بعد از جنگ جهانی دوم، عرصه اجتماعی در غرب دچار دگرگونی‌هایی گردید که اصلی‌ترین و بنیادی‌ترین آن را می‌توان شکل‌گیری طبقه‌ای جدید با عنوان طبقه متوسط دانست. در این دوره با افزایش سطح درآمدها، رفاه عمومی و رشد بازارها، تغییرهای اساسی در شیوه‌های تولید، بازاریابی، رشد، که زمینه‌ساز عرضه بیشتر فراورده‌های مصرفی و در نتیجه رواج مصرف‌گرایی گردید. در این زمان افراد جامعه توانستند انتخاب کنند و فراورده‌های جدید را با تناسب با سلیقه و نگرش‌های خود برگزینند.

این امکان انتخاب، موجب گردید تا طبقه‌های گوناگون (به‌ویژه طبقه متوسط) بتوانند متناسب با پسند خود شیوه مخصوصی را برای زیستن برگزینند و اشکال جدیدی از سبک زندگی را به نمایش بگذارند. در این دوره بود که مفهوم سبک زندگی بر مبنای شاخص‌هایی از قبیل مصرف‌گرایی و فردیت در میان اندیشمندان اجتماعی صورت‌بندی گردید. در این صورت‌بندی، دیگر افراد و گروه‌ها، در قالب طبقه اقتصادی خود دسته‌بندی نشدند و مصرف به عنوان اصلی‌ترین مبنای

هویت فرهنگی و اجتماعی جامعه جدید، مبنای طرح و بحث نظری قرار گرفت؛ مبنایی که نه تنها نظری، بلکه ناظر به پدیده‌ای واقعی در جهان امروز می‌باشد و بر اساس انسان مصرفی مدرن شکل گرفته است.

در جامعه ایران و در دو دهه گذشته (بعد از پایان جنگ تحمیلی)، با افزایش رفاه عمومی و توسعه شبکه‌های ارتباطی، در کنار نگرش دولتمردان درباره توسعه اقتصادی، سیاسی و همسویی با نظام بین‌الملل، زمینه برای گسترش بازارها و رواج تراورده‌های گوناگون و متناسب با مد فراهم گردید. این مسئله با رشد طبقه متوسط شهری انگیزه رواج شیوه زندگی بر مبنای فردیت و فرهنگ مصرفی را فراهم آورد، موضوع شیوه زندگی، عنوان مسئله‌ای در شرف تکوین برای جامعه ایران رقم زد. از این رو توجه این پدیده اجتماعی در شرایط امروز برای درک آنچه در عرصه فرهنگی و اجتماعی اتفاق می‌افتد امری ضروری می‌نماید.

همچنین در سال‌های اخیر و به ویژه پس از سخنرانی مهرماه سال ۱۳۹۱ رهبر انقلاب در سفر به استان خراسان شمالی، بیش از پیش در رسانه‌ها و در زندگی روزمره و از زبان مردم و نخبگان ایرانی مفهوم «سبک زندگی» مطرح شده است.

بخشی از ابهام درباره مفهوم سبک زندگی به مسائل ساختی - زبانی و بخشی دیگر به بستر فرهنگی - جامعه‌شناختی که از آن برآمده باز می‌گردد. از سویی، ویژگی میان‌رشته‌ای پژوهش‌های مربوط به سبک زندگی در عرصه‌هایی از پژوهش‌های فرهنگی و نظریه‌های اجتماعی گرفته تا ارتباط و رسانه و حتی معماری و... به ابهام مفهومی آن دامن زده است. از سوی دیگر گفت‌وگوهای عمومی و گسترده شدن کاربرد آن توسط مردم و رسانه‌ها موجب شده تا در یک زمینه و به یک معنا در این رابطه منحصرنماند.

می‌توان گفت شیوه زندگی اسلامی از آنجا که بیانگر نوعی از زندگی است و

ریشه در اندیشه و حیات اجتماعی انسان‌ها در یک جامعه دینی دارد، به طور ویژه‌ای در چهارچوب پژوهش‌های جامعه‌شناختی قابل تحلیل و بررسی است. پیشینه پژوهش در زمینه شیوه زندگی نشان داده است که مؤلفان و پژوهشگران حوزه شیوه زندگی اسلامی کمتر به ویژگی جامعه‌شناختی سبک زندگی توجه داشته‌اند و یا تنها به ارائه توصیفی از دیدگاه‌های جامعه‌شناسان پیرامون سبک زندگی بسنده نموده‌اند. از محدود نویسندگانی که به طور ویژه به آرای جامعه‌شناختی و ارتباط آن در حوزه سبک زندگی اسلامی پرداخته است، می‌توان به آرای محمدسعید مهدری‌کنی در کتاب «دین و سبک زندگی» اشاره داشت که به شکل کمابیش گسترده‌ای به برخی از نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی مرتبط با سبک زندگی پرداخته است. در حال حاضر، بیشتر ارجاع‌ها در کتاب‌ها و مقاله‌های مرتبط با سبک زندگی اسلامی نیز به این کتاب و نویسنده می‌باشد. با آنکه برخی کتاب‌های جدیدتر نظیر کتاب «ماخص‌های سبک زندگی اسلامی» که توسط جمعی از نویسندگان از سوی مؤسسه آموزش و پژوهشی امام خمینی (ره) انتشار یافته است (جمعی از نویسندگان، ۱۳۹۴)، و نیز کتاب دیگری با عنوان «سبک زندگی اسلامی و غربی» (لطفعلی‌نیا، ۱۳۹۴)، به موضوع سبک زندگی در بستر مدرنیسم و پست مدرنیسم پرداخته است، و اگرچه به نظر می‌رسد ضرورت توجه به ویژگی جامعه‌شناختی شیوه زندگی در برخی نویسندگان و مؤلفان احساس شده است، با این حال، نوعی فقر مباحث نظری جامعه‌شناختی در حوزه سبک زندگی اسلامی احساس می‌شود. در این راستا، بازشناسی و استیضاح پیرامون چگونگی تعامل و ارتباط میان ریشه‌های جامعه‌شناختی سبک زندگی و موضوع سبک زندگی دینی و بازنمایی پیچیدگی‌های آن رسالتی است که در نوشتار حاضر دنبال آن می‌باشیم.

در این چهارچوب، نخست لازم است به برخی خطاهای معرفت‌شناختی پیرامون ارتباط جامعه‌شناسی و شیوه زندگی دینی که در برخی منابع مشاهده می‌شود، پردازیم و آن تصور ناروایی است که پیرامون بُعد جامعه‌شناختی سبک زندگی در نوشتار برخی از مؤلفان مشاهده می‌شود. گاه تصور بر آن است که جامعه‌شناسی، رشته‌ای فارغ از ارزش است و تنها به توصیف وضع موجود می‌پردازد. از طرفی چون موضوع سبک زندگی اسلامی دارای بار ارزشی است و خصایص تجویزی دارد، بنابراین مباحث جامعه‌شناختی در آن کمتر مورد توجه قرار گرفته و به نایاب‌تر است. بیشتر آرای روانشناسی که تصور می‌شود به شیوه‌ای ارزش‌مدارانه اندیشه و رفتار انسانی را به قضاوت می‌نشیند، مورد توجه قرار گرفته است.

در این تصور و رویکرد، دست‌خاستگی معرفت‌شناختی مشاهده می‌شود. نخست آنکه، جامعه‌شناسی از همان آغاز پیدایش، هیچ‌گاه فارغ از ارزش نبوده است. برای کنت، دورکیم، مارکس و وبر، همواره تغییر وضع موجود و اصلاح اجتماعی بیش از توصیف آن ارزش داشته است و تنها برخی از شاخه‌ها در سنت بریتانیایی - آمریکایی آن در دوره‌ای، از تحلیل انتقادی ارزش‌مدارانه واقعیت اجتماعی دور شدند که به همین لحاظ نیز همواره مورد انتقاد بوده‌اند. سنت‌های جامعه‌شناسی فرانسوی و آلمانی تجربه گسترده‌ای در پژوهش‌های انتقادی دارند. در تازه‌ترین تعبیری که درباره تقسیم‌بندی پارادایم‌های جامعه‌شناسی از سوی مایکل بوروی - رئیس انجمن جامعه‌شناسی - ارائه شده است، جامعه‌شناسی به چهار منظر جامعه‌شناسی حرفه‌ای، جامعه‌شناسی سیاست‌گذار، جامعه‌شناسی مردم‌مدار و جامعه‌شناسی انتقادی تقسیم شده است. (بوروی، ۱۳۸۷). با وجود جدا کردن جامعه‌شناسی انتقادی، پژوهش انتقادی و ارزش‌مدارانه در هر چهار شکل از پارادایم‌های جامعه‌شناسی قابل طرح و شناسایی است، اما اینکه چرا این تصور از

جامعه‌شناسی ایجاد شده، در واقع به سیطره کمتی‌گرایی افراطی در پژوهش‌های جامعه‌شناختی در کشورمان باز می‌گردد. چنین گرایشی، این تصور را به وجود آورده است که جامعه‌شناسی تنها به توصیف پدیده‌های اجتماعی می‌پردازد، بی‌آنکه نگاهی ارزش‌مدارانه و انتقادی نسبت به آن داشته باشد.

دوم، خطای معرفت‌شناختی دیگری که در ادامه و متأثر از خطای نخست می‌باشد، آن است که نبود توجه و تمرکز بر حیات اجتماعی در موضوع سبک زندگی اسلامی باعث شده است:

(۱) پیچیدگی‌های مفهومی سبک زندگی اسلامی به درستی بازنمایی نشود. اینکه آیا سبک زندگی اسلامی همان زندگی بر مبنای آموزه‌های اسلامی است؟ آیا سبک زندگی اسلامی همان تربیت اسلامی است؟ آیا تنها یک نوع از سبک زندگی اسلامی وجود دارد یا می‌توان از انواعی از سبک‌ها، همان زندگی اسلامی سخن گفت؟ آیا شیوه زندگی اسلامی موضوعی فردی است یا مجموعه‌ای از افراد مدنظر قرار دارد؟ جایگاه باور، ارزش و هنجار در آن کجاست؟ مدت آخر سبک زندگی دینی با تکثری که در معرفت‌ها و فهم‌های دینی وجود دارد، چگونه روبرو می‌شود؟ و...

(۲) سبک زندگی اسلامی، تحت تأثیر ادبیات روانشناسی، در نهایت به نیت و اراده فرد ارجاع شده و زمینه و بستر اجتماعی شکل‌گیری سبک‌های زندگی دینی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از این رو می‌بینیم در تعریفی که مهدوی کنی از سبک زندگی می‌دهد، «ذوق و سلیقه» محوریت می‌یابد (مهدوی کنی، ۱۳۸۷) در صورتی که آن «میدان اجتماعی» که سبک‌های زندگی دینی و غیردینی در روابط قدرتی برابر یا نابرابر در آن در حال منازعه‌اند و برای سیطره به فضای عمومی در تلاشند، باید مورد توجه قرار گرفته، محوریت یابد.

بروز چنین خطاهای معرفت‌شناختی‌ای را می‌توان پیامد توجه نداشتن کافی و

لازم به ساحت جامعه‌شناختی در موضوع سبک زندگی اسلامی دانست. از سویی دیگر، توجه به ساحت جامعه‌شناختی، به مؤلفان حوزه سبک زندگی اسلامی کمک می‌نماید که موضوع را در بستر جامعه معاصر مورد مطالعه قرار دهند. موضوع سبک زندگی مفهومی، ویژه مدرنیته متأخر است. در جهان امروز، با توجه به گسترش فزاینده مصرف‌گرایی، ظهور جامعه اطلاعاتی و رشد فردیت، شاهد تغییر و تفاوت‌های گسترده‌ای در عرصه زندگی روزمره و به طور خاص در حوزه باورها و ارتباط آن با شیوه‌های زندگی می‌باشیم. به عبارتی، رشد مصرف و فردیت، شکل‌های تازه‌ای ر شیوه‌های زندگی را پیش روی انسان‌ها قرار داده است که دیگر نمی‌توان تمایزها را در سطح جامعه را بر مبنای مقوله‌بندی‌های گذشته همچون طبقه، قشر و ... سنجید. از این رو، در مدرنیته متأخر سبک زندگی به عنوان ابزار پیچیده‌تری در تحلیل واقعیت‌های اجتماعی مطرح شده و توسعه یافته است. حال موضوع سبک زندگی اسلامی، به عنوان شاخه‌ای از سبک زندگی در معنای عام آن، باید در چنین چهارچوب و بستر اجتماعی مورد توجه قرار گیرد تا پیچیدگی‌های مفهومی آن بازنمایی مناسب‌ترین یابد.

بدین لحاظ، در نوشتار حاضر، تلاش شده است علاوه بر معرفی آرای اندیشمندان جامعه‌شناسی در حوزه سبک زندگی، به دو مسیر عمده در نحوه نگرش به تحول‌های جامعه و شیوه‌های زندگی پرداخته شود تا چگونگی تغییر اجتماعی شیوه‌های زندگی در بستر جامعه‌شناختی آن مورد ملاحظه قرار گیرد. علاوه بر آن، در بازگشت به خود، به تحلیلی درباره تحول‌های سبک زندگی در جامعه معاصرمان و طبقه متوسط خواهیم پرداخت.